

The University of Tehran Press

Town & Country Planning

Home Page: <https://jtcp@ut.ac.ir>

Online ISSN: 2423-6268

Qualitative meta-analysis of research articles in the field of spatial planning

Seyyed Asadullah Hijazi^{1*} | Sayeh Habibzadeh²

1. Corresponding Author, Department of Geography, Faculty of Planning and Environmental Sciences University of Tabriz, Tabriz, Iran. E-mail: s.hejazi@tabrizu.ac.ir

2. Department of Geography, Faculty of Planning and Environmental Sciences, Tabriz University, Tabriz, Iran. E-mail: spatialplanningtabriz@gmail.com

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received June 29, 2024
Revised August 26, 2024
Accepted September 09, 2024
Published online 07 September 2024

Keywords:
spatial planning,
meta-analysis,
scientific-research publications of
geography.

ABSTRACT

The aim of the present research is to examine and analyze qualitatively the studies conducted in the field of land use planning. In this regard, all scientific research articles with the keyword land use planning in the time period of 2004 to 2023 were extracted from the scientific databases of University Jihad and the documentary databases of Noormags, Magiran, and Elmnet. Subsequently, 120 articles were selected for data extraction and further analysis through documentary, library, and meta-analysis methods. According to the findings of the current research, approximately four-fifths of the 120 published articles were written by men, indicating the need for increased participation of women in producing scientific content on land use planning. Furthermore, in terms of authors' expertise, the highest specialization was in the fields of geography and urban planning, and in terms of scientific credibility, faculty members had the highest participation. Among the scientific journals published in the field of land use planning, the Journal of Land Use Planning paid more attention to the concept of land use planning. Additionally, the majority of the articles focused on strategies for economic, social, cultural, and environmental development. Furthermore, the analysis of articles in terms of content dimensions such as key themes, research questions, and study objectives has been addressed, as well as identifying which areas require further in-depth studies.

Cite this article: Hijazi, S. A. & Habibzadeh, S. (2024). Qualitative meta-analysis of research articles in the field of spatial planning. *Town and Country Planning*. 16 (1), 105-124. Doi: [10.22059/jtcp.2024.378208.670456](https://doi.org/10.22059/jtcp.2024.378208.670456)

© Seyyed Asadullah Hijazi, Sayeh Habibzadeh **Publisher:** University of Tehran Press.
DOI: <http://doi.org/10.22059/jtcp.2024.378208.670456>

فرا تحلیل کیفی مقالات پژوهشی حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین

سید اسدالله حجازی^{۱*} | سایه حبیب‌زاده^۲

۱. نویسنده مسئول، گروه جغرافیا دانشکده برنامه ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: s.hejazi@tabrizu.ac.ir
۲. گروه جغرافیا دانشکده برنامه ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: spatialplanningtabriz@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۰۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۶/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۷/۰۲

کلیدواژه:

برنامه‌ریزی آمایش سرزمین،

فرا تحلیل،

نشریات علمی - پژوهشی جغرافیا.

هدف پژوهش حاضر، بررسی و فراتحلیل کیفی مطالعات انجام شده در حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین است. در این راستا تمامی مقاله‌های علمی - پژوهشی با کلیدواژه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین در بازه زمانی ۱۳۸۳ تا ۱۴۰۲ از پایگاه اطلاعاتی - علمی جهاد دانشگاهی و پایگاه اسنادی نورمگز، مگیران و علم نت استخراج شد. در ادامه ۱۲۰ مقاله برای استخراج داده‌ها و بررسی بیشتر گزینش و به روش مطالعه اسنادی، کتابخانه‌ای و فرا تحلیل مطالعه شدند. براساس یافته‌های تحقیق حاضر، از ۱۲۰ مقاله منتشر شده حدود چهارپنجم را مردان نوشته‌اند که حاکی از نیاز به مشارکت بیشتر زنان در زمینه تولید محتوای علمی درباره برنامه‌ریزی آمایش سرزمین است، همچنین در زمینه تخصص نویسندگان بیشترین تخصص به رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و در زمینه اعتبار علمی اعضای هیئت علمی بیشترین مشارکت را داشته‌اند و از میان مجلات علمی - پژوهشی که در حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین انتشار یافته‌اند، دو فصلنامه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین توجه بیشتری به مقوله برنامه‌ریزی آمایش سرزمین داشته؛ و از میان موضوعات مدنظر نویسندگان بیشترین تعداد مقاله به استراتژی‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فضایی محیطی اختصاص دارد. همچنین در ادامه به تحلیل مقالات به لحاظ ابعاد محتوایی هم چون محورهای کلیدی، سؤالات پژوهش و اهداف مطالعاتی چگونه بوده و کدام زمینه نیازمند مطالعات با عمق بیشتری است نیز پرداخته شده است.

استناد: حجازی، سید اسدالله و حبیب‌زاده، سایه (۱۴۰۳). فراتحلیل کیفی مقالات پژوهشی حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین. *آمایش سرزمین*، ۱۶ (۱) ۱۰۵-۱۳۴. DOI: <http://doi.org/10.22059/jtcp.2024.378208.670456>

© سید اسدالله حجازی، سایه حبیب‌زاده ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jtcp.2024.378208.670456>

بیان مسئله

در جهان امروز تغییرات سرعت بیشتری به خود گرفته‌اند و پدیده‌های فضایی روزبه‌روز رفتار پیچیده‌تری از خود نشان می‌دهند. برنامه‌ریزان برای فهم این پیچیدگی‌ها نیاز به زبانی دارند که فهم آن را بیشتر کند. پژوهش‌های آمایشی همان زبان جغرافیایی برنامه‌ریزان هستند که به آن‌ها در برقراری ارتباط با این جهان پیچیده کمک می‌کند (مختاری کرچکانی، ۱۳۹۹: ۲۷). آمایش سرزمین بخشی از جغرافیای کاربردی و یک شاخه میان‌رشته‌ای است که در آن کار جغرافیدانان، اقتصاددانان، برنامه‌ریزان، جامعه‌شناسان، اکولوژیست‌ها، و نظایر آن با هم گره خورده است و در آن یک آینده‌نگری صورت می‌گیرد که این آینده‌نگری عبارت است از عینیت بخشیدن به مناسبات مشترک و وابسته به هم در گذشته و حال و آینده (شیدایی کرکچ و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۷). در حال حاضر آمایش سرزمین یکی از مسائل روز دنیاست. از آنجا که آمایش سرزمین شامل برنامه‌ریزی و سازمان دادن کاربری اراضی، تعیین محل سکنا، انسان‌ها، محل فعالیت و تجهیزات، و همچنین کنش‌های بین عوامل گوناگون نظام اجتماعی-اقتصادی است اهمیت بالایی دارد (مختاری‌هش و همکاران، ۱۳۹۸: ۲). هدف کلی این برنامه سازمان‌دهی فضایی ملی در عین بهره‌برداری خردمندانه از سرزمین هم‌سو با چشم‌انداز بلندمدت توسعه در ابعاد گوناگون آن است. در آغاز هزاه سوم، تحقق رشد اقتصادی و توجه به معضلات زیست‌محیطی و معادلات جدید ناشی از پدیده جهانی شدن نیاز به برنامه‌ریزی آمایش سرزمین را بیش از پیش محرز ساخته است (حاتمی‌نژاد و عمو، ۱۳۹۷: ۲۸). از منظر تاریخی، آمایش سرزمین را ابتدا کشورهای توسعه‌یافته تجربه کرده‌اند. در آلمان ۱۹۱۰ میلادی را سرآغاز این برنامه به مفهوم جدید آن دانسته‌اند. مشخصه این دوره دو رخداد مهم بود: الف) برپایی اتحادیه برلین بزرگ؛ ب) ایجاد کمیسیون عرصه‌های سبز در حوزه اداری دوسلدورف^۱. در واقع، سازمان عمران دره تنسی را نیز جزء نخستین کوشش برنامه‌ریزی منطقه‌ای و آمایش سرزمین قلمداد می‌کنند که به دنبال کینز^۲، رئیس‌جمهور آمریکا، در دهه ۱۹۳۰ برای مجاز کردن بحران ۱۹۲۹ توسط دولت آمریکا تأسیس شد (حبیب‌زاده، ۱۴۰۰: ۴۴). آغاز تفکر آمایش سرزمین در ایران و ارائه برنامه‌ریزی برای آن نیز به بهمن‌ماه ۱۳۴۵ در مؤسسه مطالعات و تحقیقات دانشگاه تهران در پی افزایش جمعیت شهر تهران و سیاست عمرانی برمی‌گردد. آمایش سرزمین در ایران به دو دوره قبل و بعد از انقلاب تقسیم می‌شود. آمایش سرزمین قبل از انقلاب متأثر از الگوی کشور فرانسه و شهر پاریس بوده است و مهم‌ترین دلیل آن را شاید بتوان چالش‌های مشترک به‌وجودآمده بین تهران و پاریس و همچنین ناهماهنگی توسعه مناطق (شهر و روستا) و در پی آن تخلیه روستاها و ازدیاد مهاجرت به شهر دانست. پس از انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۶۱ توجه خاصی به مسئله برنامه‌ریزی فضایی و آمایش سرزمین نشده بود. بین سال‌های ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۴ مطالعات طرح پایه آمایش سرزمین در شش جلد توسط دفتر آمایش سازمان برنامه و بودجه منتشر شد. در سال ۱۳۶۸، بعد از ارائه راهبرد بلندمدت، سند بیست و چهار جلدی تحت عنوان «چهارچوب نظری توسعه پایه استان» برای هر یک از بیست و چهار استان ایران تهیه شده است. در دهه ۱۳۷۰، برخلاف ۱۳۶۰، که بر تناسب بین جمعیت و توسعه و محیط زیست تأکید داشت، مقولات اجتماعی به آن اضافه شد. اوایل دهه ۱۳۸۰، تهیه برنامه افق ۱۴۰۴ مهم‌ترین رویکرد به آمایش سرزمین و ضرورت برنامه‌ریزی فضایی در ایران بوده است (جدول ۱) که به دوره‌بندی فعالیت‌های آمایش سرزمین در ایران اشاره دارد (ابراهیمی، ۱۳۹۶: ۷).

جدول ۱. دوره‌بندی فعالیت‌های آمایش سرزمین در ایران (منبع: نگارندگان با اقتباس از شریف‌زادگان و دهکردی، ۱۳۸۹: ۹۰)

دوره	بازه زمانی	فعالیت‌های آمایش سرزمین	موانع
دوره اول	اوایل دهه ۱۳۴۰ تا اوایل دهه ۱۳۵۰	شکل‌گیری مفهوم آمایش سرزمین	نگرش حاکمیت وقت
دوره دوم	۱۳۵۴ - ۱۳۵۶	مطالعات طرح جامع ستیران	وقوع انقلاب
دوره سوم	۱۳۶۲ - ۱۳۶۸	مطالعات طرح آمایش سرزمین اسلامی ایران	جنگ هشت‌ساله
دوره چهارم	۱۳۶۸ - ۱۳۷۶	رکود نسبی	مشکلات سازندگی پس از جنگ
دوره پنجم	۱۳۷۶ - ۱۳۸۵	مطالعات نظریه پایه توسعه ملی	شتاب‌زدگی و فراهم نبودن شرایط
دوره ششم	۱۳۸۵ - ۱۳۹۰	رکود و پویایی دوباره	شک بازتعریف و گفتمان
دوره هفتم	۱۳۹۰ تا کنون	دوره فترت دوباره	نبود یا ضعف آمایش سرزمین در نظام برنامه‌ریزی کشور

اهمیت مفهوم برنامه‌ریزی آمایش سرزمین به عنوان فرایندی پویا و منعطف و متناسب با ویژگی‌های فضایی، اقتصادی، انسانی مناطق مختلف کشورها باعث افزایش اهمیت آن به عنوان یک عامل کلیدی در صاحب‌نظران و پژوهشگران در کل جهان شده است. محققان کشور ایران نیز از این قاعده مستثنا نبوده‌اند و هم‌زمان با پژوهش‌های جهانی مرتبط با موضوع ابعاد مختلف این مفهوم را بررسی کرده‌اند. با توجه به نقش پررنگ برنامه‌ریزی آمایش سرزمین در رفع نارسایی‌های نظام برنامه‌ریزی کشور، حرکت به سمت توسعه متوازن و پایدار، تحقق عدالت اجتماعی، و رونق اقتصاد غنی‌سازی پژوهش‌های این حوزه از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. اما در زمینه تحلیل استنادی و محتوایی مقالات حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین در داخل کشور تا کنون هیچ تحقیقی انجام نشده است. بنابراین، پژوهش حاضر به دنبال آن است تا با فراتحلیل پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین در ایران، ضمن بررسی ویژگی‌های عمومی مقالات، ماهیت آن‌ها را به لحاظ ابعاد مختلف (محتوایی، عمومی، روش‌شناسانه) واکاوی کند و با بررسی دقیق و موشکافانه تحقیقات انجام‌شده به این سؤالات پاسخ دهد که روند انتشار مقالات علمی-پژوهشی در قلمرو مطالعات برنامه‌ریزی آمایش سرزمین و سایر ویژگی‌های عمومی مطالعات این حوزه به چه صورت است؟ مطالعات به لحاظ ابعاد محتوایی همچون حوزه‌های پژوهشی، محورهای کلیدی، و سؤالات پژوهش چگونه بوده و کدامیک از زمینه‌ها نیازمند مطالعات بیشتر است؟ مطالعات این حوزه مبتنی بر چه نوع روش‌شناسی (نوع پژوهش، رویکرد پژوهش، روش گردآوری داده‌ها) بوده است؟ این تحقیق می‌تواند برای محققان در حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین به عنوان یک راهنمای مناسب جهت تحقیقات علمی و برای مدیران و تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین به عنوان یک شاخص تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد معتبر در نظر گرفته شود.

مبانی نظری

آمایش سرزمین، به عنوان یک رویکرد، یک مداخله فضایی است که چهار ویژگی اصلی دارد: جامع‌نگری (یکپارچگی رشته‌های اصلی توسعه)، کل‌گرایی (مراعات سطح استراتژیک مسائل)، دورنگری (بر اساس یک افق زمانی مشخص)، و نتیجه‌گیری فضایی یا جغرافیایی (جهت‌گیری‌های عمومی بدون تعیین مکان). کلودیوس پتو، وزیر بازسازی و مسکن فرانسه در دهه ۱۹۲۰، نخستین شخصی بود که آمایش سرزمین را ابداع کرد. این روش به سرعت در فرایند توسعه، به مقداری که امروزه تفکر ساماندهی فضایی یا طراحی و ساختاردهی سرزمین هر کشور بر عهده برنامه‌ریزان ملی است، پذیرفته شد. نظریه‌پردازان دیگر آمایش سرزمین را یک برنامه‌ریزی بلندمدت برای بهره‌برداری جمعیت از امکانات جهت افزایش رفاه و آسایش و هماهنگی جامعه تلقی می‌کنند (ذکی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۳). آمایش سرزمین بخشی از جغرافیای کاربردی و یک شاخه میان‌رشته‌ای است که در آن کار جغرافیدانان، اقتصاددانان، برنامه‌ریزان، جامعه‌شناسان، اکولوژیست‌ها، و نظایر آن با هم گره خورده است و در آن یک آینده‌نگری صورت می‌گیرد که این آینده‌نگری عبارت است از عینیت بخشیدن به مناسبات مشترک و وابسته به هم در گذشته و حال و آینده (محمودزاده و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۱۴). آمایش سرزمین اصطلاحی است که امروزه برای مدیریت سرزمین در ابعاد مختلف استفاده می‌شود (Wang et al., 2023: 102). همان‌گونه که از واژه کاوی این اصطلاح پیداست، آمایش سرزمین شامل دو موضوع مهم برنامه‌ریزی و مدیریت است. یک قسمت قابل توجه از مسئله آمایش سرزمین شامل مدیریت است. به طور ساده، انسان باید از ویژگی‌های بالقوه محیطی و انسانی و طبیعی (اکولوژیکی) سرزمین استفاده کند و سپس این ویژگی‌ها را بر اساس نیازهای اقتصادی و اجتماعی خود مدیریت کند. برخی از کارشناسان آمایش سرزمین را بهترین و کم‌هزینه‌ترین و کارآمدترین راه‌حل می‌دانند (قربانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۸۲). برخی از نظریه‌پردازان آمایش سرزمین را نوعی برنامه‌ریزی بلندمدت برای توزیع بهتر جمعیت و فعالیت‌های مختلف به منظور افزایش رفاه و هماهنگی جامعه به شمار می‌آورند (Henry, 2002: 292). اولین تعریف از آمایش سرزمین را کلودیوس^۱، وزیر سابق بازسازی و مسکن فرانسه، در سال ۱۹۵۰ ارائه کرد که هنوز یکی از تعاریف کلاسیک گویا و معتبر این مفهوم علمی به شمار می‌رود. آمایش سرزمین در کادر جغرافیایی فرانسه در جست‌وجوی بهترین توزیع انسان‌ها به تبع منابع طبیعی و فعالیت‌های اقتصادی در پهنه سرزمین است. این جست‌وجو با یک دغدغه ثابت مبتنی بر فراهم کردن

بهترین شرایط سکونت، کار، بهداشت، تفریحات سالم، و لذت از زندگی فرهنگی سالم محقق می‌شود. هدف اصلی صرفاً یک اقتصاد شکوفا نیست، بلکه بیشتر به دنبال زندگی خوب و شکوفایی مردم است (توکلی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۴۸). بر اساس تعریفی که مرکز ملی آمایش سرزمین ایران در سال ۱۳۸۵ ارائه کرده است، آمایش سرزمین تنظیم کنش متقابل بین عوامل انسانی و عوامل محیطی به منظور ایجاد سرزمینی مبتنی بر بهره‌گیری بهینه از استعداد های انسانی و محیطی است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۵: ۲۹). در بیش از چهار دهه مطالعات آمایش سرزمین در ایران این رویکرد از برنامه‌ریزی، چه به لحاظ معرفت‌شناسی چه از نظر روش‌شناسی، تحولات مختلفی را از سر گذرانده و متناسب با مقتضیات درونی و بیرونی تکامل یافته است. از دیدگاه نهاد متولی آمایش سرزمینی کشور، یعنی سازمان برنامه و بودجه، تعریف و مأموریت آمایش سرزمین در نظام برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه سرزمینی طی نیم قرن اخیر مطابق جدول ۲ قابل دسته‌بندی است.

جدول ۲. دیدگاه‌های رسمی در زمینه مأموریت آمایش سرزمین در دهه ۱۳۴۰ تا ۱۳۹۰ (ثامنی، ۱۳۹۸: ۱۷)

دوره زمانی	دیدگاه
دهه ۴۰	تمرکززدایی از پایتخت
دهه ۵۰	بهره‌وری از قابلیت‌های سرزمین
دهه ۶۰	تنظیم رابطه بین انسان و فضا و فعالیت
دهه ۷۰	بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های اجتماعی و طبیعی
دهه ۸۰	تنظیم کنش متقابل بین عوامل انسانی و محیطی به منظور ایجاد سازمان سرزمینی مناسب
دهه ۹۰	ابزار تحقق توسعه درون‌زا و برون‌نگر

آنچه سرانجام مقدمات علمی برنامه‌ریزی آمایش سرزمین را پدید آورد به چند دسته از نظریه‌ها و رویکردهای علمی برمی‌گردد. نظریه‌هایی که به منظور آمایش سرزمین یا توسعه فضایی ارائه شده‌اند از یک تاریخچه نسبتاً کوتاه برخوردارند. چالش‌های موجود از نظر بهره‌برداری از سرزمین در هر یک از کشورها سبب‌ساز شکل‌گیری نظریه‌های مختلف شده است که در پرتو آن عملیات اجرایی آمایش در پهنه‌های سرزمین شکل یافته است. در کل نظریه‌های ارائه‌شده را می‌توان در دو گروه نظریه‌های فرایندی و نظریه‌های فرآورده‌ای یا محصولی خلاصه کرد. نظریه‌های فرایندی عمدتاً بر فرایند برنامه‌ریزی تأکید دارند و مراحل آن و چگونگی شکل‌گیری یک اقدام برنامه‌ریزی را مورد توجه قرار می‌دهند، درحالی‌که در نظریه‌های فرآورده‌ای عمدتاً نتیجه، که همان برنامه است، مورد توجه است و نظام مرتبط با برنامه را تحلیل می‌کند. به طور مسلم، خروجی هر دو نظریه شکل‌گیری مناسبات بهینه بین انسان و فعالیت‌ها و سکونتگاه‌ها خواهد بود که می‌تواند موجبات توسعه فضایی را در مناطق به همراه داشته باشد. در جدول ۳ به انواع مختلف نظریه‌ها پرداخته می‌شود.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف توسعه‌ای- کاربردی و از نظر نوع و ماهیت داده‌ها دربردارندهٔ وجوه کمی و کیفی است. بر اساس ویژگی موضوع، توصیفی- تحلیلی است، مبتنی بر روش فراتحلیل کیفی. جست‌وجوی اولیهٔ مقالات بر اساس کلیدواژه‌هایی همچون برنامه‌ریزی آمایش سرزمین و آمایش سرزمین در پایگاه‌های اطلاعاتی جهاد دانشگاهی، نورمگز، مگیران، و علم نت در بازهٔ زمانی ۱۳۸۳ تا ۱۴۰۲ انجام شد (جدول ۴). انتخاب سال ۱۳۸۳، به عنوان شروع بازهٔ زمانی، مبتنی بر این منطبق بود که نخستین مقالات علمی- پژوهشی این حوزه که امکان دسترسی به فایل آن‌ها مقدور بود مربوط به سال یادشده است. همان‌گونه که اشاره شد، در این تحقیق، به منظور مرور نظام‌مند مطالعات برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، از روش فراتحلیل کیفی استفاده شده است. فراتحلیل نوعی پژوهش دربارهٔ سایر است. فراتحلیل را می‌توان مطالعه و بررسی نظام‌مند پژوهش‌های گذشته دانست. در واقع، هنگامی که دربارهٔ یک موضوع خاص پژوهش‌های متعدد صورت گرفته باشد می‌توان همهٔ آن پژوهش‌ها را مجدداً مطالعه و با یک‌دیگر مقایسه کرد و نتایج همهٔ آن پژوهش‌ها را با هم تلفیق و ترکیب کرد و به یک نتیجهٔ واحد رسید. چنین کاری خود یک پژوهش مستقل محسوب می‌شود. تفاوت این نوع پژوهش با پژوهش‌های دیگر در این است که جامعهٔ آماری در این‌گونه پژوهش‌ها تحقیقات قبلی است و واحد پژوهش آن هر یک از پژوهش‌های اولیه و مستقل پیشین است. همچنین فراتحلیل کیفی،

برخلاف فراتحلیل کمی، که جنبه استنباطی دارد و با بهره‌گیری از روش‌های آماری به ادغام نتایج پژوهش‌های مختلف در یک حوزه اقدام می‌کند، بیشتر از آماره‌های توصیفی استفاده می‌کند و مشخص کردن فراوانی و درصد آن از ارکان مهم این تحلیل محسوب می‌شود. جامعه آماری تحقیق حاضر ۱۷۴ مقاله بوده است که با جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی ۱۲۷ مقاله مد نظر قرار گرفت و ۴۷ مقاله نیز در نتیجه بررسی سایر منابع شناسایی شدند و در مجموع ۱۲۰ مقاله وارد مرحله غربالگری شد (شکل ۱). سپس مقالات منتخب جهت تحلیل، از منظر ویژگی‌های عمومی و محتوایی، مورد بررسی قرار گرفتند. گفتنی است در خلال این ارزیابی‌ها امکان شناسایی خلأها و شکاف‌های محتوایی و نظری و روش‌شناسانه مطالعات در تلفیق با ابعاد محتوایی و روش‌شناسانه مطالعات در قالب ماتریس فراتحلیلی ترسیم شد. در این ماتریس مقالات به لحاظ ماهیت، ابعاد محتوایی، روش‌شناسی و بر پایه ویژگی‌های با قابلیت کمی‌سازی اعم از نوع پژوهش، رویکرد پژوهش، روش گردآوری داده‌ها، محورهای کلیدی، میزان نگاه به آینده، و ماهیت سؤالات ارزیابی شدند (جدول ۵).

جدول ۳. نظریه‌های متعارف برنامه‌ریزی آمایش سرزمین (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳)

نظریه	نظریه پرداز	نکات اصلی نظریه
نظریه کاربری اراضی ون تونن (۱۸۲۶)	ون تونن	برنامه‌ریزی بر اساس قابلیت‌ها و محدودیت‌های اراضی نبین تفاوت‌ها منطقه‌ای و جغرافیایی نبین پویایی توسعه کشاورزی
والتر کریستالی	امکان ایجاد زمینه برای توسعه متوازن ایجاد به هم پیوستگی و تنظیم سلسله‌مراتبی نظام سکونتگاه‌ها با اندازه متفاوت تأکید زیاد به کارکرد خدماتی آبادی مرکزی در برابر وجود سکونتگاه مرکزی بر مبنای منابع طبیعی	
مدل اگوست لوش	اگوست لوش	تأکید عمده بر عامل تقاضا برای محصولات در نظر گرفتن اندازه بازار مصرف
قطب رشد (۱۹۴۹)	فرانسوا پرو	امکان به کارگیری این نظریه در بیشتر مناطق عقب‌مانده از توسعه امکان شکل‌گیری نقاط مرکزی برای توسعه تأکید بیشتر فضای اقتصادی به جای فضای جغرافیایی
مرکز-پیرامون	جان فریدمن	امکان تشریح عدم تعادل‌های فضایی تبیین اقتصاد فضایی برای مناطق امکان مدل‌سازی مراحل رشد
مرکز رشد	فرانسوا پرو	عملیاتی کردن نظریه قطب رشد تبیین مفهوم قطب رشد و مرکز رشد
برگشت تمرکز (۱۹۷۷)	ریچاردسون	توجه به سیر طبیعی گسترش توسعه به مناطق پیرامونی اعتقاد به اشباع شدن مرکز رشد و سرریز شدن آن به اطراف تأکید بر تمرکززدایی و عامل زمان
مدل میسرا	میسرا	مدل مناسب برای مناطق در حال توسعه تأکید بر ظرفیت غیر صنعتی در ایجاد مراکز توسعه ایجاد مدل سلسله‌مراتبی پنج‌مرحله‌ای کانون‌های رشد
کارکردهای شهری در توسعه روستایی (۱۹۶۰)	یوفرد	استفاده از روابط ذاتی شهر-روستا ایجاد یکپارچگی فضایی
توسعه آگروپلیتن (۱۹۷۰)	جان فریدمن و مایک داگلاس	امکان بازتعریف واحدهای جدید شهر-روستا استفاده از منابع محلی و تأکید بر مشارکت
زیست منطقه‌ای (۱۹۸۰)	-	ایجاد یک فلسفه جدید در تبیین کانون‌های رشد نگاه سیستمی به برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد جامعیت و یکپارچگی در برنامه‌ریزی فضایی
شبکه منطقه‌ای	مایک داگلاس	شکل‌گیری منظومه‌های منطقه‌ای از شهر و روستا توجه به جریان‌های حاکم با ابعاد طبیعی، اجتماعی، و اقتصادی ایجاد زمینه توسعه پایدار

جدول ۴. پروتکل جست و جو در پایگاه های اطلاعاتی

کلیدواژه	معیار جست و جو	نوع سند	بازه زمانی	پایگاه داده
برنامه ریزی آمایش سرزمین	عنوان و کلمات کلیدی	مقاله	۱۳۸۳ تا ۱۴۰۲ بهار	Elmnet- Magiran- SID- NoorMags

شکل ۱. فرایند غربالگری مطالعات جهت ورود به مرحله فراتحلیل

تجزیه و تحلیل داده ها

در این بخش داده های لازم برای فراتحلیل کیفی در قالب جدول تحلیل مطالعات برنامه ریزی آمایش سرزمین بر مبنای ماهیت، ابعاد محتوایی، و روش شناسی بررسی می شود (جدول ۵).

جدول ۵. ماتریس تحلیل مطالعات برنامه ریزی آمایش سرزمین بر مبنای ماهیت، ابعاد محتوایی و روش شناسی (یافته های تحقیق، ۱۴۰۳)

سؤالات پژوهش	ابعاد پژوهش	هدف پژوهش	نگاه به آینده	روش گردآوری داده	رویکرد پژوهش	نوع پژوهش			مآخذ مطالعات
						کیفی	کمی	ترکیبی	
پژوهش چارچوبی	چگونگی چستی	توسعه ای	کاربردی	رویکرد پیش بینانه / سنتی	فراتحلیل	توصیفی - تحلیلی	کمی	ترکیبی	۱. جوانشیری و همکاران (۱۴۰۰)
									۲. تقی لو (۱۳۹۴)
									۳. جباری و همکاران (۱۳۹۶)
									۴. یزدان پناه (۱۳۹۶)

ادامه جدول ۵.

*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۵. آمار (۱۳۹۳)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶. رحیمی و هوشیار (۱۳۹۶)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷. محمودی و همکاران (۱۳۹۷)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸. عربگری و لطفی (۱۳۹۸)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۹. منقی و همکاران (۱۳۹۸)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۰. ملک محمدی و لطفی (۱۳۹۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۱. پوراحمد و همکاران (۱۳۹۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۲. اسماعیلی و نبی‌پور (۱۴۰۰)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۳. لطفی و همکاران (۱۳۹۷)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۴. یزدان پناه درو (۱۳۹۷)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۵. صفوی و پاپلی یزدی (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۶. محمدآبادی و رامشت (۱۳۹۷)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۷. لشکری تفرشی (۱۳۹۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۸. مختاری هشی و همکاران (۱۳۹۳)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۹. کسایی و رضوی (۱۳۹۷)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۰. کرکه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۷)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۱. ثانی و فلاح (۱۳۹۷)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۲. یزدان‌پناه و همکاران (۱۳۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۳. لچینانی و همکاران (۱۴۰۰)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۴. حسین‌بر و انوری (۱۳۹۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۵. آریان‌مهر و همکاران (۱۳۹۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۶. افضلی و همکاران (۱۳۹۴)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۷. زیاری و همکاران (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۸. موسوی و کهکی (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۲۹. رهنما و اسدی (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۳۰. مؤمنی و همکاران (۱۳۹۲)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۳۱. مختاری هشی و همکاران (۱۳۹۸)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۳۲. تقوایی و همکاران (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۳۳. قبادی و احمدی‌پری (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۳۴. سلطانی (۱۳۹۳)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۳۵. توکلی و همکاران (۱۳۹۶)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۳۶. تیموری و همکاران (۱۳۹۳)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۳۷. مسعودی و همکاران (۱۳۹۴)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۳۸. حاتم‌نژاد و عمو (۱۳۹۷)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۳۹. زینتی و همکاران (۱۳۹۸)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۴۰. احمدی‌پور و همکاران (۱۳۹۳)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۴۱. هاشمی و همکاران (۱۳۹۶)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۴۲. منقی (۱۳۹۶)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۴۳. قیداری و همکاران (۱۳۹۳)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۴۴. محمودزاده و همکاران (۱۳۹۷)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۴۵. سنچولی و همکاران (۱۴۰۱)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۴۶. علی‌پور و همکاران (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۴۷. مهری و ماهینی (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۴۸. رضایی و گرمسیر (۱۳۹۲)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۴۹. درویشی و همکاران (۱۳۹۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۵۰. قنبری و همکاران (۱۴۰۰)

ادامه جدول ۵.

*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۵۱. شهبازیگیان و حبیبزاده (۱۴۰۰)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۵۲. سرهنگی و جباری (۱۳۹۳)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۵۳. پوری رحیم (۱۳۹۳)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۵۴. درویشی و همکاران (۱۳۹۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۵۵. جعفری و همکاران (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۵۶. بداع آبادی و همکاران (۱۳۹۸)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۵۷. صمندراده و همکاران (۱۳۸۸)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۵۸. اردجانی (۱۳۹۲)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۵۹. شکیب و همکاران (۱۳۹۷)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶۰. حسینی و همکاران (۱۳۹۴)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶۱. خنفر (۱۳۸۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶۲. جوهری و مسیحی (۱۳۹۰)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶۳. لنگرودی و همکاران (۱۳۹۰)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶۴. حاتمی نژاد و همکاران (۱۳۹۱)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶۵. قنبری و روستایی (۱۳۹۲)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶۶. یاسوری (۱۳۹۲)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶۷. پیشگاهی فرد و همکاران (۱۳۹۳)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶۸. یاسوری و همکاران (۱۳۹۳)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶۹. پورخباز و همکاران (۱۳۹۴)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷۰. هستی و همکاران (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷۱. ارباب و بسیرت (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷۲. تقوایی و همکاران (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷۳. موسوی و کیانی (۱۳۹۶)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷۴. امیدپور و همکاران (۱۳۹۶)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷۵. موسوی و همکاران (۱۳۹۶)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷۶. فرجی و صحنه (۱۳۹۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷۷. قربانی و همکاران (۱۳۹۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷۸. عبیات و همکاران (۱۳۹۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷۹. طهماسبی و همکاران (۱۳۹۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸۰. جهانگیری و مرادی (۱۳۸۸)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸۱. فروشانی و محمودی (۱۳۸۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸۲. پیشگاهی فرد و خلیفانی (۱۳۸۸)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸۳. یزدان پناه و همکاران (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸۴. کوهی فر و همکاران (۱۳۸۹)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸۵. جعفری و کریمی (۱۳۸۴)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸۶. نصیری و همکاران (۱۳۹۱)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸۷. جوکار و مسعودی (۱۳۹۴)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸۸. صبایی و همکاران (۱۳۹۷)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸۹. شریفی پور و مخدوم (۱۳۸۳)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۹۰. دیوسالار و همکاران (۱۳۹۱)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۹۱. آفتابی جوان و همکاران (۱۴۰۱)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۹۲. زنگی آبادی و همکاران (۱۳۹۲)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۹۳. موسوی و مدیری (۱۳۹۴)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۹۴. سلمی و همکاران (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۹۵. پرنیان و همکاران (۱۳۹۵)
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۹۶. قادری حاجت و کریمی (۱۳۹۹)

ادامه جدول ۵.

						*	*					*			*					۹۷. رشیدی و دلالت (۱۴۰۰)
	*						*			*	*		*	*						۹۸. علی‌پور و همکاران (۱۳۹۵)
	*			*	*		*			*	*		*	*						۹۹. دادورخانی و لاریجانی (۱۳۹۲)
		*					*			*			*							۱۰۰. مدیری (۱۳۹۳)
	*		*				*	*		*			*	*						۱۰۱. میرهای و همکاران (۱۳۹۵)
	*		*				*			*			*							۱۰۲. رشیدی و همکاران (۱۳۹۵)
	*						*	*		*	*		*							۱۰۳. فتحی و همکاران (۱۳۹۵)
	*		*	*			*	*		*			*							۱۰۴. موسوی و همکاران (۱۳۹۵)
	*		*	*			*	*		*			*							۱۰۵. گیل و همکاران (۱۴۰۰)
	*		*				*	*		*			*	*						۱۰۶. متکان و همکاران (۱۳۹۴)
	*		*				*	*		*			*							۱۰۷. متکان و همکاران (۱۳۹۱)
	*			*			*	*		*			*		*					۱۰۸. معصومی و همکاران (۱۳۸۹)
	*	*					*	*		*			*	*						۱۰۹. کریمی و همکاران (۱۳۸۸)
	*		*				*	*		*			*	*						۱۱۰. محمدی و دستورانی (۱۳۹۶)
	*	*					*	*		*			*							۱۱۱. هاشمی و همکاران (۱۴۰۱)
	*	*					*	*		*	*		*	*						۱۱۲. عزیزی و همکاران (۱۴۰۲)
	*	*					*	*		*	*		*	*						۱۱۳. گودرزی و حاجیانی (۱۴۰۲)
	*		*				*		*	*			*							۱۱۴. ویسی (۱۴۰۲)
	*	*					*	*		*	*		*							۱۱۵. منوچهری و همکاران (۱۴۰۲)
	*		*				*		*	*			*							۱۱۶. فرجی و همکاران (۱۴۰۲)
	*	*					*	*		*	*		*	*						۱۱۷. احمدی و همکاران (۱۳۹۷)
	*			*	*		*	*		*	*		*		*					۱۱۸. مهدنژاد و همکاران (۱۳۹۹)
	*	*					*		*	*			*	*						۱۱۹. فتحی و همکاران (۱۳۹۶)
	*			*			*	*		*	*		*	*						۱۲۰. موسوی و همکاران (۱۳۹۷)

یافته‌ها و بحث

در بخش یافته‌های توصیفی فراتحلیل، این مقاله تلاش کرده است تا هفت شاخص را مطالعه کند. این شاخص‌ها عبارت‌اند از: مجله انتشاردهنده مقالات، بازه زمانی، سنخ‌شناسی پژوهشگران، جنسیت پژوهشگران، توزیع جغرافیایی، حوزه پژوهشی، رویکرد پژوهشی.

مجلات علمی پژوهشی انتشاردهنده مقالات: مجلات نقش مهمی در انتشار یافته‌های علمی محققان ایفا می‌کنند. این مجلات یکی از فرایندهای مهم تبادل دانش به شمار می‌روند و به عبارتی مجرای اصلی و رسمی ارتباط میان پژوهشگران هستند. گسترش پژوهش در زمینه‌های مختلف و ارتقای سطح نظری و علمی از دیگر اهداف این مجلات است. عناوین مجلات علمی- پژوهشی انتشاردهنده این مقالات و دارندگان صاحب‌امتیاز آن‌ها در جدول ۶ آمده است. با توجه به این جدول، می‌توان دریافت که ۱۲۰ مقاله مورد ارزیابی در این فراتحلیل در ۳۴ مجله علمی- پژوهشی در حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین انتشار یافته‌اند. بیش از نیمی از این مقالات تنها در چهار مجله به چاپ رسیده‌اند که از بین آن‌ها مجله *آمایش سرزمین* با ۲۳ مقاله، نشریه *برنامه‌ریزی منطقه‌ای و فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای* و فصلنامه *جغرافیا* هر یک با ۹ مقاله به ترتیب بیشترین میزان انتشار مطالعات این حوزه را به خود اختصاص داده‌اند. عامل قدمت نشریه در این رتبه‌بندی میزان انتشار مجلات بی‌تأثیر نیست.

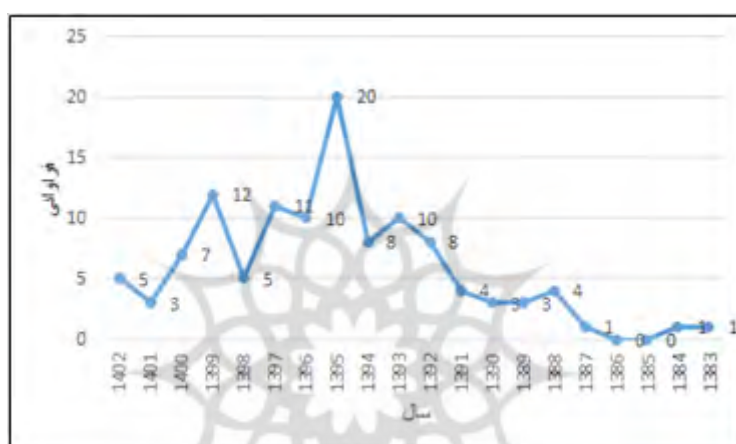
جدول ۶. محدوده انتخاب مقالات منتشر شده در مجلات علمی- پژوهشی جغرافیا

عنوان مجله	صاحب‌امتیاز	فراوانی	عنوان مجله	صاحب‌امتیاز	فراوانی
مطالعات جغرافیایی مناطق خشک	حکیم سزواری	۱	جغرافیا	انجمن جغرافیایی ایران	۹
اقتصاد فضا و توسعه روستایی	دانشگاه خوارزمی	۱	مطالعات ساختار و کارکرد شهری	دانشگاه مازندران	۱
برنامه‌ریزی توسعه کالبدی	دانشگاه پیام نور	۱	جغرافیایی طبیعی	دانشگاه آزاد، واحد لارستان	۱
پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری	مؤسسه جغرافیا/ دانشگاه تهران	۱	آمایش جغرافیایی فضا	دانشگاه گلستان	۲
مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی	دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت	۲	آمایش سرزمین	دانشگاه تهران	۲۳
جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای	مؤسسه آموزش عالی قشم	۹	آمایش محیط	دانشگاه آزاد، واحد ملایر	۳
تحقیقات جغرافیایی	پژوهشکده امیرکبیر	۳	تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی	دانشگاه خوارزمی	۳
نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی	دانشگاه آزاد اسلامی، واحد گرمسار	۷	جغرافیا و آمایش شهری و منطقه‌ای	دانشگاه سیستان و بلوچستان	۴
جغرافیا و توسعه	دانشگاه سیستان و بلوچستان	۴	جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی	دانشگاه اصفهان	۴
جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای	دانشگاه فردوسی مشهد	۱	جغرافیا و برنامه‌ریزی	دانشگاه تبریز	۳
برنامه‌ریزی و آمایش فضا	دانشگاه تربیت مدرس	۲	برنامه‌ریزی منطقه‌ای	دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت	۹
فضای جغرافیایی	دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اهر	۱	جغرافیا و مطالعات محیطی	دانشگاه آزاد، واحد نجف‌آباد	۲
مهندسی جغرافیا سرزمین	انجمن جغرافیایی ایران	۱	پژوهش‌های جغرافیایی فن	دانشگاه تهران	۱
اطلاعات جغرافیایی سپهر	سازمان جغرافیایی	۴	جغرافیایی انتظامی	پژوهشگاه علوم انتظامی	۱
ژئوپلیتیک	انجمن ژئوپلیتیک ایران	۲	جغرافیا و پایداری محیط	دانشگاه رازی	۱
پژوهش‌های جغرافیایی انسانی	دانشگاه تهران	۲	پژوهش‌های جغرافیایی سیاسی	دانشگاه فردوسی مشهد	۳
سنجش از دور و جی‌ای‌اس ایران	دانشگاه شهید بهشتی	۴	علوم و فنون مرزی	دانشگاه علوم انتظامی امین	۴

بازه زمانی: تحلیلی بر پژوهش‌های صورت گرفته نشان می‌دهد پژوهش‌های حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین در ایران در مجلات علمی و پژوهشی و در حوزه جغرافیا از سال ۱۳۸۳ آغاز شده است. رفته‌رفته جامعه دانشگاهی جغرافیایی با ضرورت پژوهش در این حوزه آشنا شد. یافته‌ها نشان می‌دهد روند پژوهش‌های انجام شده در این حوزه از سال ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۹ افزایش یافته و در سال ۱۳۹۵ بیشترین تعداد پژوهش در این حوزه انجام شده است. اما در پنج سال اول (۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷) به دلیل نوآوری این مفهوم و رویکرد دولت‌ها به برنامه‌ریزی آمایش سرزمین و عدم شناخت کافی از آن تعداد مقالات منتشر شده کم و نوسان زیادی داشته است. به طور کلی، روند انتشار مقالات در حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین نشان‌دهنده افزایش توجه و علاقه پژوهشگران به این حوزه است (شکل ۲). روند چاپ مقالات در حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین دارای رشد مثبت است. ولی کم است؛ طوری که در بیشتر سال‌ها تعداد مقالات منتشر شده بین ۲ تا ۹ عدد است، جز سال‌های ۱۳۹۳، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۹ که به ترتیب ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳ مقاله منتشر شده است.

جدول ۷. فراوانی بازه زمانی مطالعات در مورد برنامه‌ریزی آمایش سرزمین

سال انتشار	فراوانی	درصد	سال انتشار	فراوانی	درصد
۱۴۰۲	۵	۴,۱	۱۳۹۲	۸	۶,۶
۱۴۰۱	۳	۲,۵	۱۳۹۱	۴	۳,۳
۱۴۰۰	۷	۵,۸	۱۳۹۰	۳	۲,۵
۱۳۹۹	۱۳	۱۰,۸۳	۱۳۸۹	۳	۲,۵
۱۳۹۸	۵	۴,۱	۱۳۸۸	۴	۳,۳
۱۳۹۷	۱۲	۱۰,۸۳	۱۳۸۷	۲	۱,۶
۱۳۹۶	۱۱	۹,۱	۱۳۸۶	۰	۰
۱۳۹۵	۲۰	۱۶,۶۶	۱۳۸۵	۰	۰
۱۳۹۴	۸	۶,۶	۱۳۸۴	۱	۰,۸۳
۱۳۹۳	۱۰	۷,۵	۱۳۸۳	۱	۰,۸۳
جمع	۱۲۰	۱۰۰	جمع	۱۲۰	۱۰۰

شکل ۲. نمودار فراوانی مقالات در هر سال (۱۳۸۳ - ۱۴۰۲)

سنخ‌شناسی پژوهشگران: در جدول ۸ بر اساس فراتحلیل محتوای پژوهش‌ها مؤلفه‌های مربوط به اعتبار علمی پژوهشگران استخراج شده است. مؤلفه‌های این بخش شامل هیئت علمی، دانشجو، و پژوهشگر آزاد است. نتایج نشان می‌دهد (جدول ۸) از لحاظ علمی ۵۸,۳۳ درصد نویسندگان اول مقالات اعضای هیئت علمی، ۴۰ درصد دانشجو، و ۱,۶۶ درصد هم پژوهشگر آزاد بودند. سهم بالای مقالات این حوزه تحت نظر اعضای هیئت علمی دانشگاه نوشته شده است؛ که مؤید اعتبار علمی این مقالات است.

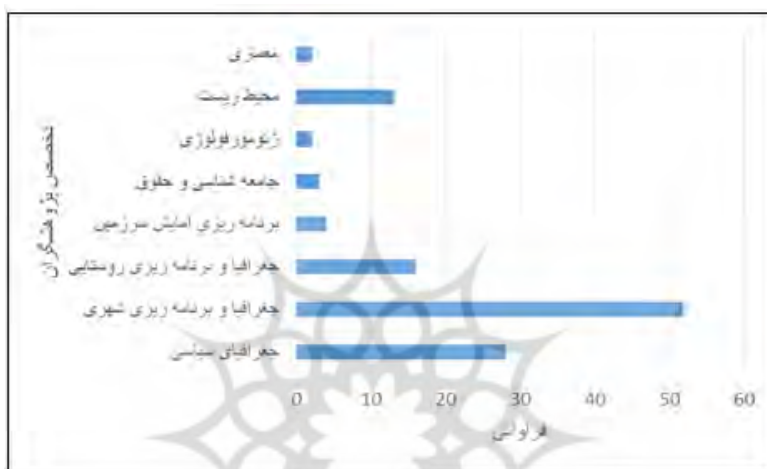
جدول ۸. اعتبار علمی نویسندگان

وضعیت علمی	فراوانی	درصد
هیئت علمی	۷۰	۵۸,۳۳
دانشجو	۴۸	۴۰,۰۰
پژوهشگر آزاد	۲	۱,۶۶
جمع	۱۲۰	۱۰۰

در رابطه با سنخ‌شناسی پژوهشگران، تخصص آن‌ها نیز بررسی شد که بیشترین درصد (۴۲,۳۳٪) مربوط به جغرافیای برنامه‌ریزی شهری بوده است. نمودار ستونی (شکل ۳) تخصص پژوهشگران در جدول ۹ آمده است:

جدول ۹. فراوانی تخصص پژوهشگران

تخصص پژوهشگران	فراوانی	درصد
جغرافیایی- سیاسی	۲۸	۲۳,۳۳
جغرافیا و برنامه ریزی شهری	۵۲	۴۳,۳۳
جغرافیا و برنامه ریزی روستایی	۱۶	۱۳,۳۳
برنامه ریزی آمایش سرزمین	۴	۳,۳۳
جامعه شناسی و حقوق	۳	۲,۵
ژئومورفولوژی	۲	۱,۶۶
محیط زیست	۱۳	۱۰,۸۳
معماری	۲	۱,۶۶
جمع	۱۲۰	۱۰۰

شکل ۳. نمودار تخصص پژوهشگران

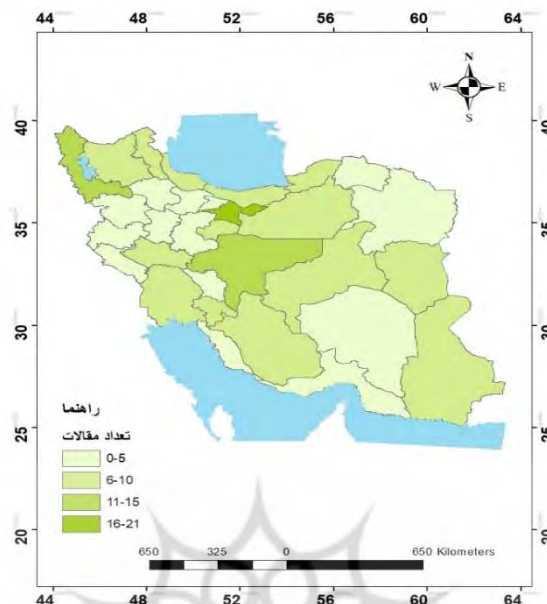
جنسیت پژوهشگران: در جدول ۱۰ بر اساس فراتحلیل محتوای پژوهش‌ها مؤلفه‌های مربوط به جنسیت پژوهشگران استخراج شده است. ۵۰ درصد پژوهش‌های مربوط به برنامه ریزی آمایش سرزمین توسط پژوهشگران مرد، ۴۵,۸۳ درصد به صورت مشترک بین پژوهشگران زن و مرد، و ۰ درصد از پژوهش‌ها توسط پژوهشگران زن انجام شده است که حاکی از نیاز به مشارکت بیشتر زنان در زمینه تولید محتوای علمی درباره برنامه ریزی آمایش سرزمین است.

جدول ۱۰. جنسیت پژوهشگران

جنسیت پژوهشگران	فراوانی	درصد
زن	۰	۰
مرد	۶۵	۵۴,۱
ترکیبی	۵۵	۴۵,۸۳
جمع	۱۲۰	۱۰۰

توزیع جغرافیایی مقالات: در این بخش پراکندگی استانی مناطق مورد مطالعه در مقاله‌ها بررسی شده است (شکل ۴). بررسی پراکندگی تعداد مطالعات موردی در نقشه استان‌های ایران نشان می‌دهد بیشترین مطالعات مربوط به استان تهران است و پس از آن استان اصفهان دارای بیشترین مطالعه است. ضمناً در استان‌های شمال غربی و شمال شرقی و جنوب شرقی به رغم عدم تعادل بین سه عنصر اصلی جمعیت و فضا و فعالیت بین شهرهای خود با مراکز استان‌ها مطالعات آمایشی کمتر مورد توجه قرار گرفته است و از میان استان‌های شمالی و مرکزی نیز به ترتیب استان‌های گیلان و سمنان بیشتر مورد توجه قرار گرفته‌اند و در سایر استان‌ها مطالعات و بررسی بسیار اندکی در زمینه برنامه ریزی آمایش سرزمین انجام شده است. اگرچه تمرکز مطالعات در

استان تهران ریشه در موقعیت استراتژیک آن در مقایسه با سایر مناطق دارد، باید این نکته را مد نظر قرار داد که سایر مناطق نیز مستلزم انجام دادن مطالعات هستند و این اقدام می‌تواند پشتیبان حرکت به سمت اهداف آمایش سرزمین و پرهیز از قطبی‌گرایی نیز باشد.

شکل ۴. تعداد مطالعات انجام‌شده به تفکیک استان‌ها

محور پژوهش: منظور از محور پژوهش جهت‌گیری کلی آن نسبت به برنامه‌ریزی آمایش سرزمین است. با بررسی متن پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه درمی‌یابیم محورهای کلیدی مطالعات برنامه‌ریزی آمایش سرزمین حول سه محور اصلی فعالیت، فضا، جمعیت می‌چرخند و می‌توان این‌گونه تعریف کرد که آمایش سرزمین در پی ایجاد تعادل توسعه بین نواحی، استفاده از منابع برای توسعه، توزیع عادلانه درآمد و فعالیت‌ها بین نواحی مختلف، و تأکید بر توسعه منابع و نواحی عقب‌افتاده و حاشیه‌ای و توسعه هماهنگ قطب‌های توسعه و مراکز رشد است. در جدول ۱۱ بر اساس فراتحلیل محتوای پژوهش تحلیل و محورهای مربوط به حوزه پژوهش استخراج شده است. محور فعالیت ۳۹٫۱۶ درصد بیشترین سهم را دارد و مقالات با محوریت موضوعی فضا ۳۰ درصد و با محوریت جمعیت ۱۵٫۸۳ درصد را به خود اختصاص داده‌اند و تنها ۲۰ درصد از مقالات به صورت ترکیبی کار شده است. اکثر مقالات بررسی شده بخش اقتصاد را مهم‌ترین مؤلفه در مطالعات مکانی خود قرار داده‌اند. اما گفتنی است با توجه به نتایج (جدول ۱۱) بعد جمعیتی فقط ۱۶٫۲۱ درصد مورد توجه قرار گرفته است؛ درحالی‌که بعد اجتماعی یکی از مهم‌ترین ابعاد در زمینه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین است؛ طوری که بدون در نظر گرفتن و مشارکت دادن جامعه در فرایند برنامه‌ریزی اکثر طرح‌های ارائه‌شده در این زمینه با شکست مواجه خواهند شد.

جدول ۱۱. محورهای اصلی برنامه‌ریزی آمایش سرزمین و نحوه بیان آن‌ها در مقالات

محورهای اصلی	فراوانی	درصد
فعالیت	۳۵	۳۹٫۱۶
جمعیت	۱۹	۱۵٫۸۳
فضا	۳۶	۳۰٫۰۰
ترکیبی	۲۴	۲۰٫۰۰
عدم محور مشخص	۶	۵٫۰۰
جمع	۱۲۰	۱۰۰

کیفیت و ارزیابی پژوهش‌ها

در فراتحلیل، ارزیابی شامل اظهار نظر درباره اعتبار پژوهش‌هاست. نتیجه این بررسی امکان دسته‌بندی بین پژوهش‌های درجه اول و درجه دوم را فراهم می‌آورد. در فراتحلیل می‌توان برخی خطاهای ممکن را بازنمایی و تصحیح کرد. هدف از دستیابی به خطاها نشان دادن نقاط ضعف پژوهشگر خاصی نیست، بلکه هدف رسیدن به یک جمع‌بندی صحیح و نشان دادن خلأها و نیازهای پژوهشی است. در این پژوهش، به منظور دستیابی به کیفیت و ارزیابی پژوهش‌ها، بررسی سؤالات و اهداف و نتایج در نظر گرفته شده است. همچنین در ارزیابی به تناسب موضوع، چارچوب نظری، و روش‌شناسی پژوهش‌ها توجه می‌شود که جنبه‌هایی از آن در بخش یافته‌های توصیفی فراتحلیل بررسی شد و در این بخش جنبه‌های تکمیلی لحاظ خواهد شد.

روش‌شناسی مقالات: نتایج ارزیابی مقالات از منظر روش‌شناسی (نوع پژوهش، رویکرد پژوهش، روش گردآوری داده‌ها) نشان می‌دهد مطالعات انجام‌شده در زمینه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین (۴۱٫۶۶٪) بر روش کیفی مبتنی بوده‌اند و تعداد محدودی از مقالات (۸٫۳٪) روش کمی داشته‌اند و تنها ۵۰ درصد بر پایه روش ترکیبی انجام شده‌اند. از منظر رویکرد پژوهش در بخش قابل توجهی از مطالعات (۷۷٫۵۰٪) فقط به آوردن عنوان توصیفی-تحلیلی اکتفا شده و این مقالات عمدتاً فاقد چارچوب تحلیلی استاندارد هستند. تنها بخش محدودی از مقالات با رویکردهای استاندارد همچون مروری و فراتحلیل یا تحلیل محتوا انجام شده‌اند. روش کتابخانه‌ای-اسنادی عمده‌ترین ابزار جمع‌آوری اطلاعات بوده و کمتر از ابزار پرسشنامه یا مصاحبه برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است (جدول ۱۱). درحالی‌که مشاهده میدانی و مصاحبه جزئی از روش تحقیق کیفی هستند، پژوهشگران جغرافیا این روش‌ها را به صورت جداگانه انجام نداده‌اند، بلکه به عنوان مکمل روش‌های دیگر به کار برده‌اند یا تنها نامی از آن در برخی مقالات هم که به ترکیبی از ابزارهای گوناگون (اغلب پرسشنامه یا مصاحبه) اشاره شده است به صورت کلیشه‌ای و اغلب بدون مصداق و واقعیت بوده‌اند؛ یعنی عملاً نشانه‌ای از مصاحبه یا مشاهده میدانی در مقاله دیده نمی‌شود و مشاهده میدانی یا داده‌های استخراج‌شده از مصاحبه‌ها، اگر هم انجام شده باشد، در متن مورد توجه یا اشاره نبوده است.

مقاله‌های چاپ‌شده بر اساس هدف: از میان ۱۲۰ مقاله ۱۰۱ مقاله، یعنی ۸۴٫۱۶٪ از کل مقاله‌ها، هدف تحقیق خود را کاربردی اعلام کرده‌اند. این موضوع اهمیت زیادی دارد. زیرا بیانگر کوشش جغرافیدانان و محققان حوزه جغرافیا و برنامه‌ریزی آمایش سرزمین کشور در حل موضوعات مربوط به برنامه‌ریزی آمایش سرزمین و نیز تمایل آنان به استفاده از نتایج تحقیقات خود در دستگاه‌های اجرایی جامعه است. تنها ۴ مقاله هدف خود را بنیادی و ۲۷ مقاله توسعه بیان کرده‌اند.

جدول ۱۲. جزئیات روش تحقیق مقالات مطالعه‌شده

تعداد	درصد	جزئیات روش تحقیق
۱۰۱	۸۴٫۱۶	کاربردی
۴	۳٫۳۳	بنیادی
۲۷	۲۲٫۵۰	توسعه‌ای
۲۱	۱۷٫۵۰	تحلیلی
۹۳	۷۷٫۵۰	توصیفی-تحلیلی
۶	۵٫۰۰	فرا تحلیل
۱۱۳	۹۴٫۱۶	اسنادی-کتابخانه‌ای
۴۰	۳۳٫۳۳	پیمایشی-پرسشنامه
۳۴	۲۸٫۳۳	پیمایشی-مصاحبه
۱۰	۸٫۳۳	کمی
۵۰	۴۱٫۶۶	کیفی
۶۰	۵۰٫۰۰	ترکیبی

سؤالات پژوهش‌ها: شناسایی سؤالات در پژوهش قلمرو مناطق برنامه‌ریزی آمایش سرزمین می‌تواند یکی دیگر از جنبه‌های کلیدی جهت ارزیابی بعد محتوایی مطالعات باشد. بنابراین شاخص سه‌گانه بلیکی (چیستی، چرایی، چگونگی) جهت

ارزیابی سؤالات پژوهش‌ها انتخاب شد و بر اساس نتایج به‌دست‌آمده تنها ۲۵ درصد پژوهش‌ها در سطح بررسی چپستی پدیده مانده‌اند و عمده پژوهش‌ها، علاوه بر بررسی چپستی، چرایی (۷,۵۰) مفاهیم مورد بررسی در مناطق مختلف را البته اغلب به صورت سطحی، نه به صورت عمقی و مبتنی بر واکاوی، مورد بررسی قرار داده‌اند. تعداد بیشتری از مقالات (۶۵,۸۳) نیز مبتنی بر چگونگی است و در خصوص ارزیابی توان اکولوژیکی و چگونگی ایجاد تعادل منطقه‌ای راهکارهایی را ارائه کرده‌اند (جدول ۱۳). پژوهش‌های مبتنی بر سؤالات چگونگی عمدتاً معطوف به ارائه راهکارها و پیشنهادهای مرتبط است و تنها چهار مقاله توجه به باید‌ها و نبایدها را بر مبنای اصول آینده‌پژوهی مد نظر قرار داده‌اند. رد پای توجه به آینده با استفاده از روش‌های آینده‌پژوهی فقط در ۳۲ مقاله دیده می‌شود و از طرفی از بین ۱۲۰ مقاله تنها ۱۲ مقاله با استفاده از رویکرد سنتی به پیش‌بینی آینده پرداخته‌اند. بقیه مقالات صرفاً وضعیت حال را بررسی کرده‌اند.

جدول ۱۳. سؤالات محوری مطالعات

سؤال	فراوانی	درصد
چگونگی	۷۹	۶۵,۸۳
چپستی	۳۰	۲۵,۰۰
چرایی	۱۱	۷,۵۰
جمع	۱۲۰	۱۰۰

طبقه‌بندی موضوعی پژوهش: متن اکثر مقالات بررسی‌شده حاکی از آن است که ایران به لحاظ محدوده‌های جغرافیایی، شرایط اقلیمی، مرزهای آبی و خاکی، و ناهمواری‌های گسترده دارای شرایط متنوعی است که هر منطقه توانمندی‌های مخصوص به خود را دارد. در این مسیر، راهبردهای آمایش سرزمین نیز بر اساس اولویت‌بندی‌ها، نقش‌پذیری، و قابلیت‌سنجی هر یک از مناطق محصولات مشخص مناسب را برای هر منطقه معین می‌کند. با بررسی کامل مقالات مشخص شد که موضوعات مورد توجه در شش مقوله قابل دسته‌بندی است. ۳۵,۸۳ درصد از مقالات به استراتژی‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، فضایی-محیطی نگریسته‌اند. با ۲۰ درصد ارائه استراتژی کلی توزیع جمعیت و فعالیت در سرزمین، ۱۷,۵۰ و ۱۵ درصد با نگرش مکان‌یابی برای فعالیت‌های مشخص و پژوهش در حفاظت از محیط‌زیست و ۶,۶۶ و ۵ درصد پژوهش به ترتیب با رویکرد مرجع تنظیم دیدگاه درازمدت توسعه، ارائه نظام مدیریت سرزمین به بررسی موضوع برنامه‌ریزی آمایش سرزمین پرداخته‌اند. بنابراین می‌توان آمارها را چنین تفسیر کرد که پژوهش‌ها بر این مطلب صحنه گذاشتند که مسئله برنامه‌ریزی آمایش سرزمین چندبعدی و فراحوزه‌ای است (شکل ۵). البته گفتنی است در هیچ‌یک از مقالات هیچ اشاره‌ای به رویکرد استفاده‌شده نشده است و بر اساس شاخص‌های به‌کاررفته در مقاله رویکرد متناظر انتخاب شده است. بنابراین با در نظر گرفتن اصول علمی روش تحقیق این مسئله نیازمند بحث و بررسی بیشتر است. زیرا یکی از پیش‌نیازهای اصلی روش علمی تحقیق و مقاله‌نویسی، مشخص بودن رویکرد، مبانی، و چارچوب نظری تحقیق است.

جدول ۱۴. طبقه‌بندی موضوعی مقالات

رویکرد	فراوانی	درصد
مکان‌یابی برای فعالیت‌های مشخص	۲۱	۱۷,۵۰
حفاظت از محیط‌زیست	۱۶	۱۳,۳۳
استراتژی‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی فضایی-محیطی	۴۳	۳۵,۸۳
ارائه استراتژی کلی توزیع جمعیت و فعالیت در سرزمین	۲۶	۲۱,۶۶
مرجع تنظیم دیدگاه درازمدت توسعه	۸	۶,۶۶
ارائه نظام مدیریت سرزمین	۶	۵,۰۰
جمع	۱۲۰	۱۰۰

شکل ۵. حوزه پژوهشی و نحوه بیان آن‌ها در مقالات

نتیجه

تجربه برنامه‌ریزی از نوع آمایش سرزمین در ایران مؤید اتفاقات و تصمیم‌گیری‌های پرفرازونشیبی در ابعاد مفهومی، نظریه‌ای، تکنیکی، رویه‌ای، فرایندی، سازمانی، و قانونی است که گاه منجر به پیشبرد این امر شده و گاه در جهت به انزوا کشاندن و انحراف از مسیر اصلی حرکت شده است. هدف این مقاله، که به شکل یک ادبیات نظام‌مند ارائه شده است، ایجاد دیدی گسترده درباره ابعاد و چگونگی تدوین مقالات و تحقیقات علمی-پژوهشی در نشریات جغرافیا است. در زمینه نوآوری اصلی این فراتحلیل کیفی باید گفت تا کنون در کشورمان پژوهشی دانشگاهی در خصوص تحلیل مقاله‌های منتشرشده در حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین صورت نگرفته است. به منظور تحقق این هدف، بررسی و تحلیل مقالات حوزه آمایش سرزمین در ایران صورت گرفت تا بتوان با ترسیم وضعیت موجود در این زمینه نقاط قوت و ضعف آن را تعیین و در اجرای پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی‌های آینده کشور ایران از آن استفاده کرد. در این مقاله ابتدا تعاریف کاربردی و توضیحات مهم در خصوص برنامه‌ریزی آمایش سرزمین ارائه شد. سپس روش‌شناسی مقاله مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. و در پایان جهت ارائه یک دید جامع در خصوص موضوع تحقیق به پاسخ دو سؤال اصلی تحقیق پرداخته شد. در پاسخ به این سؤالات مجموع ۱۲۰ مستند از نشریات علمی و پژوهشی جغرافیا در بازه زمانی ۱۳۸۳ تا ۱۴۰۲ بررسی شد. نتایج فراتحلیل کیفی نشان داد به دلیل فهم تأثیرگذاری و کاربردهای برنامه‌ریزی آمایش سرزمین در توسعه منطقه‌ای و ملی کشور مطالعات پژوهشگران طی سالیان گذشته رشد زیادی پیدا کرده است. همچنین با توجه به اطلاعات به‌دست‌آمده از تحلیل مقالات می‌توان به این نتیجه رسید که رویکرد نظری مطالعات موردی در این حوزه اغلب بر مبنای رویکرد استراتژی‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، فضایی-محیطی است. دلیل این امر نیز می‌تواند آبربحران‌های کشور باشد؛ بسان تخلیه روستاها، تراکم حاشیه‌نشین‌ها، رکود اقتصادی، بحران محیط زیست، بحران کمبود آب، بی‌کاری، و غیره. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که همه مقالات نوعی نظریه‌آزمایی است و به نظریه‌سازی منجر نشده است. هرچند برخی پژوهش‌ها الگوها و پیشنهادها بسیار خوب و تازه‌ای ارائه داده‌اند، با توجه به ماهیت پژوهش‌ها، نمی‌توان آن‌ها را در رده پژوهش‌های بنیادی و نظریه‌ساز قرار داد. همچنین حدود ۴۱٫۶۶ درصد مقالات از روش تحقیق کیفی استفاده کرده‌اند و در زمینه هدف‌شناسی ۸۴٫۱۶ درصد مقالات نیز دارای اهداف کاربردی است که با توجه به اهمیت مقالات بنیادی و توسعه‌ای لازم است توجه بیشتری به این نوع از تحقیقات شود. روش گردآوری اطلاعات با توجه به ماهیت و روش‌های پژوهش نشان می‌دهد حدود ۳۵ درصد از مقالات از ابزار پرسشنامه و مصاحبه جهت گردآوری اطلاعات استفاده کرده‌اند و حدود ۹۴ درصد از پژوهش‌ها اطلاعات و داده‌های مورد نیاز خود را از طریق ابزارهای اسنادی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری کرده‌اند. مبنای آغاز کار هر پژوهشگری سؤال پژوهشی و فرضیات مطرح‌شده به دنبال آن است. اما بررسی و پژوهش‌های صورت‌گرفته از منظر ساختار تحلیلی نشان می‌دهد در اکثر پژوهش‌ها پرسش یا فرضیات پژوهشی به‌صراحت بیان نشده است. در خصوص توزیع جغرافیایی مقالات و اعتبار علمی نویسندگان، گفتنی است با بررسی مطالعات انجام‌شده در نقشه استان‌های ایران نشان داده شد که بیشترین مطالعات مربوط به استان تهران و اصفهان بوده است؛ درحالی‌که در اکثر استان‌ها هیچ پژوهشی انجام نشده است. از نظر اعتبار علمی

بیشترین نگارنده مربوط به اعضای هیئت علمی مراکز آموزش عالی است. در ادامه نیز در رابطه با محورهای اصلی مقالات بیشترین فراوانی مربوط به بعد فضا است. البته با توجه به مقالات بررسی شده می توان گفت توسعه در ایران نمی تواند تنها مهندسی و سازه ای باشد. بنابراین برای برقراری تعادل در همه سطوح کشور بین مناطق مختلف از لحاظ اقتصادی و اجتماعی باید بین انسان، صنعت، فضا، و جمعیت روابط منطقی وجود داشته باشد. محدودیت های این پژوهش نیز، یکی از مهم ترین بخش های مطالعات فراتحلیل استفاده از نتایج آماری تحقیقات و جمع بندی نتایج به شکلی جامع و پایدار است. سختی برقراری ارتباط با نگارندگان مقالات برای دریافت داده های منتشر شده، عدم همخوانی روش های به کار رفته، و نبود قابلیت ادغام و یکپارچه سازی نتایج مشکلات اصلی انجام دادن فراتحلیل است. بنابراین توصیه می شود مجلات علمی- پژوهشی یا متولیان مؤثر استانداردهایی را به صورت تشویقی یا اجباری برای پژوهشگران مطرح کنند تا تجمیع نتایج مطالعات آتی مقدور شود. در پایان نیز پیشنهاد می شود بر اساس نتایج این تحقیق مناطقی در کشور هستند که یا اصلاً تحقیق درباره آنها انجام نشده یا کمتر موضوع پژوهش بوده اند. به منظور رفع تبعیض و بی عدالتی فضایی در توزیع مکانی مقاله ها در سطح کشور پیشنهاد می شود محققان جغرافیایی کشور پژوهش خود را در این مناطق هم انجام دهند و مجله های جغرافیایی نیز از این گونه مقاله ها استقبال بیشتری کنند.

منابع

- ابراهیمی، آرام (۱۳۹۶). بررسی روند تحولات مفهومی آمایش سرزمین، مطالعات تطبیقی ایران و جهان. *برنامه ریزی فضایی*، دوره ۱، شماره ۱، ۶-۱۱.
- توکلی، مرتضی؛ ابراهیمی، آرام و حمیدی تهرانی، سمیرا (۱۳۹۷). تحلیل الگوی منطقه بندی آمایش سرزمین در ایران از پسامشروطه تا به حال. *برنامه ریزی و آمایش فضا*، دوره ۲۲، شماره ۱، ۱۴۳-۱۷۹.
- حاتمی نژاد، حسین و عمو، ابراهیم (۱۳۹۸). آسیب شناسی و ارزیابی طرح های آمایش سرزمین در کشور ایران. *برنامه ریزی منطقه ای*، دوره ۹، شماره ۳۴، ۲۷-۳۸.
- حبیبزاده، سایه (۱۴۰۰). تحلیل آمایشی توسعه منطقه آزاد ماکو با رویکرد پویایی سیستمی تا افق ۱۴۲۰. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- ذکی، یاشار؛ افضل، رسول؛ مرادی، اسکندر و رنجبری، کمال (۱۳۹۸). عوامل اثرگذار بر رویکرد امنیتی در آمایش نواحی مرزی ایران (مطالعه موردی: نواحی مرزی استان کردستان). *جغرافیا*، دوره ۱۷، شماره ۶۲، ۴۱-۶۱.
- شریفزادگان، محمدحسین و رضوی دهکردی، امیر (۱۳۸۹). ارزیابی فرایند برنامه ریزی آمایش سرزمین در ایران و راهکارهای بهبود آن. *علوم محیطی*، دوره ۷، شماره ۲، ۸۷-۱۰۰.
- شیدای کرکج، اسماعیل؛ اکبری مجدر، حسین؛ علی جان پور، احمد و معتمدی، جواد (۱۳۹۱). بررسی توان توسعه اکولوژیکی و آمایش حوضه آبخیز قوری چای استان گلستان با روش کیفی قیاسی. *حفاظت و بهره برداری از منابع طبیعی*، دوره ۱، شماره ۴، ۱۷-۲۹.
- قربانی، رامین؛ زیاری، کرامت الله؛ سجودی، مریم؛ فرهادی، ابراهیم و شاخوان، عبدالله حسین (۱۳۹۹). تحلیل برهم کنش کارکرد آموزش عالی و صنعت در ایران از منظر آمایش سرزمین. *آمایش سرزمین*، دوره ۱۲، شماره ۲، ۴۷۹-۵۱۹.
- محمودزاده، حسن؛ پناهی، سودابه و هریسچیان، مهدی (۱۳۹۸). کاربرد روش چندهدفه ای تخصیص زمین با رویکرد آمایش سرزمین (مطالعه موردی: شهرستان همدان). *تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، دوره ۱۹، شماره ۵۲، ۲۱۱-۲۳۴.
- مختاری کرچگانی، علی؛ توکلی، مرتضی و احمدی پور، زهرا (۱۳۹۹). تحلیل معرفت شناسی طرح های آمایش سرزمین ایران. *برنامه ریزی و آمایش فضا*، دوره ۲۴، شماره ۳، ۲۷-۶۳.
- مختاری هشی، حسین؛ وزین، نرگس و عطایی، سپیده (۱۳۹۸). راهبردهای آمایش مناطق مرزی در برنامه های اول تا پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. *آمایش سیاسی فضا*، دوره ۱، شماره ۲، ۹۷-۱۰۴.
- Almeida-Filho, A. T. D., Lima Silva, D. F., & Ferreira, L. (2021). Financial modelling with multiple criteria decision making: A systematic literature review. *Journal of the Operational Research Society*, 72(10), 2161-2179.
- Ebrahimi, A. (2016). Investigating the process of conceptual developments in the field of comparative studies of Iran and the world. *Spatial Planning Quarterly*, Vol. 1, No. 1, 6-11. (in Persian)
- Ghanbari, A., Taghizadfanid, A., & Abar, M. (1401). Investigating the causes and factors of obstacles to the realization of Aamish projects in East Azarbaijan province. *Scientific Journal of Geography and Planning*, Vol. 29, No. 79, 285-305. (in Persian)
- Habibzadeh, S. (1384). Empirical analysis of the development of the Mako Fertilizer Free Zone of system dynamics until the horizon of 1420. Master's thesis. Tarbiat Modares University. Tehran. (in Persian)
- Hataminejad, H. & Amu, I. (2018). Pathology and evaluation of land improvement plans in Iran. *Regional Planning*, Vol. 9, No. 34, 27-38. (in Persian)
- Mahmoudzadeh, H., Panahi, S., & Harishchian, M. (2018). The application of multi-objective method of land allocation with land surveying approach, case study: Hamedan city. *Applied Research Journal of Geographical Sciences*, Vol. 19, No. 52, 211-234. (in Persian)
- Mokhtari Heshi, H., Momeni, M., & Bagheri, M. (2013). Compilation of strategies for border areas, a case study of the country's eastern borders. *Geographical Research Quarterly*, Vol. 29, No. 3, 254-237. (in Persian)
- Mokhtari Karchgani, A., Tavakoli, M., & Ahmadipour, Z. (2019). Comparison of epistemological devices with methodological criteria in spatial planning. *Journal of Geography and Development*, Vol. 18, No. 59, 185-210. (in Persian)
- Ruschel, E., Santos, E. A. P., & Loures, E. D. F. R. (2017). Industrial maintenance decision-making: A systematic literature review. *Journal of Manufacturing Systems*, 45, 180-194.
- Sharifzadegan, M.H. & Razavi Dehkordi, A. (2009). Evaluation of the land use planning process in Iran and ways to improve it. *Environmental Sciences Quarterly*, Vol. 7, No. 2, 87-100. (in Persian)

- Shidai Karakaj, I., Akbari, H., Majder, A., Alijanpour, J., & Motamedi, J. (2011). Investigating the potential of ecological development and improvement of Khori Chai watershed in Golestan province with comparative qualitative method. *Journal of protection and exploitation of natural resources*, Vol. 1, No. 4, 17-29. (in Persian)
- Tavakoli, M., Ebrahimi, A., & Hamidi Tehrani, S. (2017). Analysis of the zoning pattern of land use in Iran from the post-constitutional period to the present. *Space planning and preparation*, Vol. 22, No. 1, 143-179. (in Persian)
- Wang, G., LiuPing, D., & Jing, L. (2023). A study on the cognition of the regional types of rural revitalization from the perspective of land planning. *Journal of King Saud University-Science*, 35(4), 102532.
- Zaki, Y., Afzali, R., Moradi, I., & Ranjbari, K. (2018). Factors affecting the security approach in the border areas of Iran, a case study of the border areas of Kurdistan province. *Geography Quarterly*, Vol. 17, No. 62, 41-61. (in Persian)

